

**STVARATELJI RAZGLEDNICA ZAGREBA I:
LAV. HARTMAN (KUGLI I DEUTSCH) 1894.-1945.**

IZVOR

Impresum

Ivan Bogavčić & Iva Salopek Bogavčić
STVARATELJI RAZGLEDNICA ZAGREBA I:
LAV. HARTMAN (KUGLI I DEUTSCH) 1894.-1945.

Copyright © IZVOR

Nakladnik:
Institut za vrednovanje i obradu razglednica
IZVOR

www.e-muzej.com

Za nakladnika:
Ivan Bogavčić

Recenzenti:
Hrvoje Gržina
Damir Kovač

Dizajn:
Iva Salopek Bogavčić

Grafičko oblikovanje:
Ekagra, Mario Pavlović

Lektura:
Jasminka Salomon

Prijevod na engleski jezik:
Linda Zanella

Tisak:
Kerschoffset d.o.o.

Naklada:
377 primjeraka

ISBN 978-953-49703-4-8

CIP zapis je dostupan u nacionalnom skupnom katalogu knjižničnog sustava Bukinet
pod brojem 991005926865609366.

Ivan Bogavčić & Iva Salopek Bogavčić

STVARATELJI RAZGLEDNICA ZAGREBA I

LAV. HARTMAN (KUGLI I DEUTSCH) 1894. – 1945.

Hvala Beli za strpljenje jer su mama i tata i istraživači.

SADRŽAJ

7	PREDGOVOR
9	UVOD
13	POJMOVI I KATEGORIZACIJA RAZGLEDNICA
19	POČETCI RAZGLEDNICA U HRVATSKOJ
23	TISKARI I NAKLADNICI RAZGLEDNICA ZAGREBA DO 1900. GODINE
39	LAVOSLAV HARTMAN
41	KUGLI I DEUTSCH
89	LITOGRAFSKE RAZGLEDNICE LEOP. HARTMAN’S BUCHHDLG., AGRAM. 1894. - 1897.
105	RAZGLEDNICE LIBRERIE L. HARTMAN TISKANE AUTOTIPIJOM 1898. GODINE
137	SERIJA GOSPODARSKIH RAZGLEDNICA ZAGREBA 1898. - 1899.
181	RAZGLEDNICE KNJIŽARE LAV. HARTMAN PREMA FOTOGRAFIJAMA STENGEL & CO OKO 1904. GODINE
205	SERIJE RAZGLEDNICA L. HARTMAN (ST. KUGLI) 1906. - 1920.
257	RAZGLEDNICE ZAGREBA KNJIŽARE I PAPIRNICE ST. KUGLIJA (KUGLI) 1925. - 1945.
355	SAKUPLJANJE RAZGLEDNICA U ZAGREBU NA PRIMJERU SAČUVANIH ALBUMA RAZGLEDNICA 1897. - 1930.
365	ZAKLJUČAK
369	SUMMARY
373	IZVORI I LITERATURA
380	AUTORIMA

ZAKLJUČAK

SLIKA XXVIII b

Unutrašnje korice albuma Aleksander sa željezničkim kartama putovanja i prva stranica albuma s razglednicama, zbirka Bogavčić.

Razglednice Zagreba pojavile su se postupno iza 1891. godine tj. nakon prvih hrvatskih litografskih razglednica Rijeke, Opatije i Pule te prvih kontinentalnih litografskih razglednica Lipika, Karlovca, Plitvica i sl. Pronađena i do sada prepoznata prva razglednica Zagreba poštanski je korištena 1893. te svjedoči o tome kako je Zagreb bio upisan na turističku kartu Monarhije što velikim brojem svratišta, izdavanjem turističkih vodiča, organiziranjem važnih socijalno-ekonomskih manifestacija i događaja pa tako i publiciranjem prvih razglednica. Prva do sada prepoznata i potvrđena razglednica Zagreba poštanski je korištena 19. rujna 1893. te je tiskana i izdata u nakladi Juliusa Hühn-a te je dio serije litografija navedenog nakladnika. Već sljedeće 1894. godine *Leop. Hartmann's Buchhhdlg* izdao je seriju litografskih razglednica Zagreba. U razdoblju od 1893. do 1900. uočeno je kako su u Zagrebu tiskale razglednice samo četiri tvrtke tj. Julius Hühn, Leop. Hartmann's Buchhhdlg, Matićeva litografija i Cromolithografija Margetić i drug te je većina zagrebačkih razglednica tiskana u drugim dijelovima Monarhije. Nešto je više bilo nakladnika koji su u Zagrebu financirali izdavanje razglednica pa je tako od četrnaest poznatih izdavača njih dvanaest bilo iz Zagreba kao npr. Brusina, Hribar, Auer ili Fürst kao što je vjerojatno postojao veći broj nakladnika koji nisu navedeni na razglednicama.

U serijalu knjiga o stvarateljima zagrebačkih razglednica naglasak je stavljan na razglednice kao i osobe te tvrtke koje su osmišljavale, tiskale, grafički oblikovale, producirale i prodavale razglednice u tisućama primjeraka a ne stavlja se u prvi plan motiv na razglednicama. Od izuzetne važnosti u knjizi je reproduciranje razglednica u realnoj veličini, i to aversa tj. prednje strane razglednice i tzv. reversa tj. poledine razglednice. Posebni naglasak u knjizi je stavljen na razumijevanje slijeda procesa nastanka i izvedbe razglednica od utvrđivanja fotografskih predložaka iz kojih su nastale razglednica te njihovog atribuiranja fotografima do povezivanja fotografija s grafičkim prikazima iz raznih tiskovina te potom povezivanja tih grafičkih prikaza sa razglednicama. Prateći slijed od fotografije do razglednice odnosno od tiskara, izdavača, distributera i trgovca pa do pošiljatelja i primatelja te konačno i sakupljača (vlasnika) pokušalo se rekonstruirati trajnost predmeta tj. „život razglednice“ kao baštinskog subjekta.

Razglednicama je u knjizi pristupano iz aspekta njihovog stvaranja pa se tako pratila nakladnička cjelina i serija u sklopu koje se neka razglednica pojavljuje. Izdavači i nakladnici tiskali su serije razglednica najčešće u nizovima te su pri stvaranju

ove knjige rekonstruirane cjeline nakladničkih serija. Svrha rekonstruiranja nakladničkih serija bila je u razumijevanju onodobnih cjelini onako kako su bile zamišljene od stvaratelja. Poštujući unutarnju logiku serija a time i cjelina, kronološko-problematskim pristupom težilo se od 1894. do 1945. rekonstruirati djelovanje knjižare Lav. Hartman u segmentu proizvodnje razglednica.

Tvrtka Lavoslava Hartmana, kasnije poznata kao Kugli i Deutsch te na koncu kao Stjepan Kugli, djeluje od sredine 19. stoljeća te se većinom bavila tiskanjem knjiga, kalendara, novina, časopisa i raznovrsne papirnat galanterije da bi od 1881. došla u vlasništvo Stjepana Kuglija i Alberta Deutsch te se vremenom preselila iz Duge ulice u Ilicu 4, Ilicu 2 te potom Ilicu 39 i naposljetku u Ilicu 30. Preseljenjem na lokaciju Ilica 30 od 1897. tvrtka se osuvremenila, povećala svoj proizvodni kapacitet što ju je činilo jednom od važnijih hrvatskih tiskarskih tvrtki. Tvrtka je ostala u vlasništvu Stjepana Kuglija do 1915. kada posao preuzimaju Kuglijevi sinovi Rudolf, Ivo i Zlatko. Tvrtka je tiskala i izdavala osim knjiga i raznovrsnih tiskovina, časopise i novine te raznoliku papirnatu galanteriju kao što je i izrađivala i prodavala gramofonske ploče, školski pribor, rekvizite, razna školska učila, aparate i sl. s obzirom da je imala i tvornicu u Radničkoj cesti 21 u sklopu koje su djelovale i bravarska te stolarska radionica mimo odjela tiska i knjigovežnice.

Prve litografske razglednice knjižara Lav. Hartmana kao etablirana zagrebačka tiskara i nakladnik izdaje u razdoblju 1894.-1897. Za razliku od prve poznate zagrebačke četverbojne litografske razglednice koju je tiskao i izdao Julius Hühn, Hartmanova knjižara izdaje novitet na tržištu te za to angažira njemačku tvrtku. U suradnji sa tvrtkom Ottmara Zeihera iz Münchena knjižara Lav. Hartman izdaje višebojnu litografiju od minimalno šest boja visoke kvalitete. Istraživanjem je zaključeno kako su litografske razglednice tvrtke Lav. Hartmana rađene na temelju fotografskih predložaka fotografa Ivana Standla.

Već 1898. izlazi serija razglednica Zagreba i zagrebačkih motiva koju je tehnikom autotipije tiskala knjižara Lav. Hartmana temeljem fotografskih predložaka Ivana Standla, Lea Vettera i Eduarda Kastiana. Riječ je o razglednicama koje su tiskane iz dijela klišeja koji su 1891. rađeni za turistički vodič Zagreba tj. *Zagreb i okolica : kašiput za urodjenike i strance*. Razglednice su tiskane u dvije skupine, vodoravne i okomite, kod vodoravnih je korišten cijeli kliše, a kod okomitih veći dio klišeja.

Te iste 1898. godine tiskana je serija razglednice s prikazom gospodarskih subjekata Zagreba koja je atribuirana knjižari Lav. Hartman. Pretpostavlja se kako je knjižara Lav. Hartman bila tiskar i izdavač te serije razglednica dok su nakladnici vjerojatno bili gospodarski subjekti prikazani na razglednicama. Razglednice prikazuju tipski različite vrste gospodarskih subjekata od obrtnih radnji, banaka, svratišta, hotela do tvornica koje su se nalazile u središtu Zagreba. Specifičnost navedene serije je

u tome što se ponekad iz istog fotografskog predloška izrađivalo više različitih razglednica nekolicine poslovnih subjekata ili čak istog poslovnog subjekta.

Knjižara Lav. Hartman oko 1904. u tehnici svjetlotiska izdaje leporello knjižicu sa trinaest zagrebačkih motiva iz fotografija tvrtke Stengel & Co. Nedugo nakon toga Knjižara tiska motivski identične razglednice na osnovu istih Stengelovih fotografija. Obzirom da je 1907. knjižara Lav. Hartman ponovo izdala svjetlotiskom novu leporello knjižicu i serije razglednica s jednako kadriranim motivima kao u prethodnom leporellu ali iz novih fotografskih predložaka koje su oponašale Stenglove fotografije, moguće je kako je prvo izdanje napravljeno na temelju neovlaštenog korištenja Stengelovih fotografija. Navedeno otvara pitanja o tadašnjim zaštitama i autorskim pravima na korištenje fotografija.

U razdoblju od 1906. do 1918. razglednice su motivski većinom i dalje orjentirane na uži prostor centra grada Zagreba. Nova serija od najmanje sedamnaest razglednica tiskana je 1916. godine atraktivnom tehnikom litografski kolorirane autotipije, a iste godine višebojnom autotipijom u suradnji s bečkom tvrtkom *POSTKARTENVERLAG BRÜDER KOHN, WIEN* tiskana je i serija od pet razglednica s novim motivima reproducirajući umjetnička djela Naste Rojc, Menci K. Crnčića i Branka Šenoe. Tijekom 1929/30. Stjepan Kugli izdaje veliku seriju od sedamdesetak razglednica koje su bile rađene na nove načine u skladu sa tendencija vremena poput srebrobromidne fotografije, tonirane srebrnobromidne fotografije, bakrotiska ili rotogravure. Razglednice su u ovoj seriji često izdavane u velikom broju varijanti čime se pokušala postići bolja prodaja velikim brojem varijacija istih motiva te je evidentirana 21 različita varijanta, te ukupno 356 inačica.

Iz svega navedenog vidljivo je kako je tvrtka tj. knjižara Lav. Hartman tiskala u Zagrebu ali početno i u drugim dijelovima Monarhije svoje razglednice s ciljem što bolje kvalitete i inovativnosti prodajne robe. Fotografske predloške za svoje razglednice do 1905. Knjižara je vjerojatno neovlašteno koristila moguće jer su lokalni ali i inozemni fotografi prodavali fotografije Zagreba u samoj knjižari. Razglednice i opremu za sakupljanje razglednica poput albuma Knjižara je prodavala u Ilici 4, Ilici 39 pa Ilici 30. U Zagrebu ozbiljnije sakupljanje razglednica pratimo od 1895. kada se javljaju prvi tekstovi na razglednicama o tome kako sakupljači i sakupljačice traže „revanche“ tj. povratnu kartu ili ansichtskarten za svoju kolekciju, a prve razglednice kao dio zbirke u albumima pronalazimo od 1897. Temeljem sačuvanih albuma za razglednice uočava se kako su većinom razglednice sakupljale žene i to učiteljice, plemkinje ili pak činovnici. Zbog mode ispisivanja i slanja razglednica sa poznatih turističkih lokacija Zagreb sve više biva vidljiv u tom segmentu turističke prezentacije pa zbog te činjenice više ne nalazimo na razglednicama samo tipične simbole grada već i motive gospodarskih subjekata. Tiskanje takvih razglednica

s motivima malih obrtnih radnji i sličnih poslovnih subjekata bilo je vjerojatno financirano od samih poslovnih subjekata i predstavljalo je svojevrsni oblik reklame. Vrhunac tiskanja, prodaje i sakupljanja razglednica vidljiv je i tijekom 1907. na Prvoj filatelističkoj izložbi u Zagrebu gdje su se predstavile dvije najveće tvrtke za izdavanje razglednica Svjetlotiskarski zavod R. Mosinger i A. Brusina.

SUMMARY

Postcards of Zagreb began to gradually appear after 1891, after the first lithographic postcards of Rijeka, Opatija, and Pula, and the first continental lithographic postcards of Lipik, Karlovac, Plitvice and other localities. The oldest known postmarked postcard of Zagreb dates back to 1893, indicating that Zagreb was known on the tourism map of the Monarchy, as the city had a large number of inns, published of tour guides, organised important socioeconomic events, and issued the first postcards. This first stamped and posted postcard bears the postmark date 19 September 1893. It was printed and issued by the publisher Julius Hühn and is part of a series of lithographs of that publisher. One year later, *Leop. Hartmann's Buchhhdlg* issued a new series of lithographic postcards of Zagreb. In the period from 1893 to 1900, only four companies published postcards: Julius Hühn, Leop. Hartmann's Buchhhdlg, Matićeva litografija, and Cromolithografija Margetić i drug, though the majority of the Zagreb postcards were in fact printed elsewhere in the Monarchy. In later years, several publishers financed the publication of postcards in Zagreb, and of the 14 known publishers, 12 were from Zagreb, including Brusina, Hribar, Auer and Fürst. It is also likely that more publishers were active, but their names are not listed on any of the postcards.

In a series of books about the creators of Zagreb postcards, the focus is on the postcards and the persons and companies that designed, printed, produced and sold the postcards in thousands of copies, instead of the actual motifs displayed on the postcards. The reproduction of postcards in true size in books is particularly significant, presenting both the front and back sides. Special emphasis is given to understanding the process of development of the postcard, from confirming the photograph used as the base to create the postcard, and attribution of the photograph, to linking the photograph with the graphic presentation of the print, and finally connecting these graphic presentations with the postcards. In following the process from photograph to postcard and the printer, publisher, distributor and retailer, all the way to the sender and recipient, and finally the collector (final owner) of the postcard, efforts were made to reconstruct the lifetime of the postcard as an artefact of heritage.

The postcards in the book are addressed from the aspect of their creation, tracking publisher series and groups of series in which certain postcards appeared. Publishers and printers most often printed postcards in series, and entire groups of series have been reconstructed in this book. The purpose of this reconstruction was to understand the groups of series of that time

as they were created by the designers. Abiding by the internal logic of the series and the group as a whole, a chronological approach was taken and extended from 1894 to 1945, with a reconstruction of the work of the Lavoslav Hartman library in the segment of postcard production.

The Lavoslav Hartman company, later known as Kugli and Deutsch, and finally as Stjepan Kugli, operated from the mid-19th century, and was primarily involved in the printing of books, calendars, newspapers, magazines and various paper materials. In 1881, the bookshop was acquired by Stjepan Kugli and Albert Deutsche, and was relocated from Duga Street to Ilica 4, then to Ilica 2, Ilica 39, and finally to Ilica 30. With its final relocation in 1897 to Ilica 30, the company was modernised and its production capacities increased, making it one of Croatia’s most important printing companies. The company remained under the ownership of Stjepan Kugli until 1915, when it was taken over by his sons, Rudolf, Ivo and Zlatko. The company printed and issued books and diverse printed materials, magazines and newspapers, and various paper goods, and it also produced and sold gramophone records, school supplies, various study aids and devices and more, since it also owned a workshop at Radnička St. 21 with both metal and woodworking shops in addition to the printer and bookbindery.

The first lithographic postcards of the Lavoslav Hartman bookshop, as an esteemed Zagreb printer and publisher, were issued in the period from 1894–1897. Unlike the first known four-colour lithographic postcards of Zagreb printed and issued by Julius Hühn, the Hartman bookshop issued novelties on the market thanks to its cooperation with a German company, Ottmar Zaiher from Munich. Together, they issued high quality multicoloured lithographs with a minimum of six colours. Research has established that the lithographic photographs of the Lavoslav Hartman library were created using photographs by Ivan Standl.

Already in 1898, a series of postcards of Zagreb and Zagreb motifs was printed using the autotype print technique by the Lavoslav Hartman bookshop based on photographs by Ivan Standl, Leo Vetter, and Eduard Kastian. These are postcards printed as part of a stereoplate created in 1891 for a tourist guide book for Zagreb, called *Zagreb i okolica: kašiput za uro-djenike i strance [Zagreb and its environs: a guide for residents and visitors]*. These postcards were printed in two groups, with either a vertical or horizontal layout. The entire stereoplate was used for the horizontal cards, while a large section of it was used for the vertical cards.

Also in 1898, a series of postcards was issued displaying various business in Zagreb, and these are attributed to the Lavoslav Hartman bookshop. It is assumed that this bookshop both printed and issued this series of postcards, while their publication

was likely financed by the businesses displayed on each. The postcards feature different types of business, from crafts and banks, inns and hotels, to factories located in the city centre. A specific feature of this series is that in some cases, the same photographic basis was used to create different postcards with a number of businesses or even of the same business.

In around 1904, the Lavoslav Hartman bookshop issued an accordion-style booklet in the collotype printing technique, presenting 13 Zagreb motifs based on photographs by the company Stengel & Co. Soon afterward, the bookshop printed the identical postcards based on the same photographs. Since the Lavoslav Hartman bookshop reissued a new accordion-style booklet and series of postcards in 1907 with very similar motifs as in the previous booklet, this time with new photographic bases that mimicked the Stengle photographs, it is possible that the first edition was in fact created with the unauthorised use of the Stengl photographs. This raises the issue of photograph copyrights in effect at that time.

In the period from 1906 to 1918, postcard motifs were primarily oriented on the city centre. A new series of at least 17 postcards printed in 1916 with the attractive coloured autotype lithography technique, and a second series of five postcards in that same year of multicolour autotype prints in cooperation with the company Postkartenverlag Brüder Kohn of Vienna featured new motifs of reproductions of the artwork by artists Nasta Rojc, Menci K. Crnčić, and Branko Šenoa. In 1929/30, Stjepan Kugli issued a major series of some 70 postcards, created with new techniques in line with the times, such as silver bromide photography, toned silver bromide photography, copperplate printing, and rotary printing. The postcards in this series were often issued in a number of variations, with the aim of achieving better sales with more variations of a single motif. In all, 21 different variations were recorded, for a total of 356 versions.

From the above, it is evident that the Lavoslav Hartman bookshop printed its postcards in Zagreb, and earlier in other places in the Monarchy, to achieve the highest quality and innovativeness of postcards to sell. Until 1905, the bookshop likely used the photographic basis for its postcards without formal permission, as at that time, both local and foreign photographers sold photographs of Zagreb in that shop. Postcards and postcard collection equipment such as albums were sold by the bookshop at its location at Ilica 4, then Ilica 39 and Ilica 30. In Zagreb, we can track serious postcard collection starting in 1895, when the first articles about postcards were released and wrote about how collectors were seeking “revanche”, or returned postcards (*Ansichtskarten*) for their collections. The first postcards as part of a collection in albums date back to 1897. Based on preserved postcard albums, it can be noted that the majority of collectors were women, primarily school teachers, noblewomen, or even clerks. The fashion of writing and sending postcards from well known tourism locations in Zagreb became

increasingly visible in that segment of tourism presentation, and therefore the postcards began to display not only typical symbols of the city, but also motifs of various businesses.

The printing of postcards featuring small family business was likely financed by those businesses themselves, as a form of advertisement. The pinnacle of the printing, sale, and collection of postcards was evident during the first philately exhibit held in Zagreb, where the two large companies for the issue of collotype postcards were presented: R. Mosinger and A. Brusina.

IZVORI I LITERATURA

NEOBJAVLJENA GRAĐA BAŠTINSKIH USTANOVA, PRIVATNE ZBIRKE

1. HDA - Hrvatski državni arhiv, fond Otto Sterna, Zbirka fotografija različite provenijencije
2. HISMUS - Hrvatski povijesni muzej, Dokumenta I
3. KGZ-Knjižnice grada Zagreba, zbirka Zagrabiensia, razglednice
4. MGZ - Muzej grada Zagreba, Zbirka razglednica i fotografija
5. National Széchényi Library Országos Széchényi Könyvtár
6. Privatna zbirka razglednica, fotografija i tiskane građe Bogavčić iz Zagreba.
7. Privatna zbirka razglednica, fotografija i tiskane građe Kovač iz Zagreba.
8. Privatna zbirka razglednica, fotografija i tiskane građe Križanac iz Zagreba.
9. Privatna zbirka razglednica, fotografija i tiskane građe Laboš iz Zagreba.
10. Privatna zbirka razglednica, fotografija i tiskane građe Novak iz Zagreb.

OBJAVLJENI IZVORI

1. KGZ- Knjižnice grada Zagreba- Zagrabiensia
2. MUO – Zbirka fotografija i razglednica
3. NSK - Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Grafička zbirka
4. *Agramer (Zagreb)*
5. *Almanah Hrvatskog filatelističkog društva*, HFD, (Zagreb, 1951.)
6. *Dom i svijet, ilustrirani list za zabavu, pouku i vijesti o dnevnim događajima, javnom i društvenom životu, umjetnosti i znanosti, trgovini i obrtu, glazbi, kazalištu i modi* (Zagreb)

7. *Ilustrovani katalog učila za osnovne škole i zabavišta na skladištu u knjižari St. Kugli* (Zagreb, tisak knjižare St. Kugli, 1938.)
8. *Leopold Hartmans Billigster Agramer 20 kr. Schreib-Kalendar 1893., Agram 1892.*
  - 1) *Leopold Hartmans Billigster Agramer 20 kr. Schreib-Kalendar 1896., Agram 1895.*
  - 2) *Leopold Hartmans Billigster Agramer 20 kr. Schreib-Kalendar 1900., Agram, 1899.*
  - 3) *Leopold Hartmans Billigster Agramer 20 kr. Schreib-Kalendar 1902., Agram 1901.*
  - 4) *Leopold Hartmans Billigster Agramer 20 kr. Schreib-Kalendar 1905-1910., Agram 1904-1909.*
  - 5) *Narod* (Zagreb)
  - 6) *Narodne novine* (Zagreb)
  - 7) *Neuess Agramer Journal* (Zagreb)
  - 8) *Osa* (Zagreb)
  - 9) *Svjetlo* (Karlovac)
  - 10) *Varaždinski viestnik, časopis za politiku, gospodarstvo obrt i društveni život* (Varaždin)
  - 11) *Viestnik, Organ za promicanje interesa županije modruško-riečke na polju gospodarstva, obrta i trgovine te društvenoga i javnoga života. List za pouku i zabavu* (Ogulin)
  - 12) *Viestnik Županije virovitičke, list za unapredjenje javne uprave i društvenog života* (Osijek)
  - 13) *Vinkovce und Umgebung, organ za društvene, narodno-gospodarstvene i prosvjetne svrhe, za trgovinu i obrt* (Vinkovci)

LITERATURA:

- 1) Adamović Neda, Adamović Tomislav, „Virtualna šetnja Bjelovarom: grad na starim razglednicama baštinskih ustanova“, *Knjižničarstvo: glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema*, Vol. 25 No. 1-2, 2021., 79-94.
- 2) Agičić Damir, Branimir Donate et al., *Moj Zagreb, tak imam te rad*, (Zagreb: Duplo P: Laurana : Libar, 1999.)
- 3) Anić V. i Goldstein I., *Rječnik stranih riječi*, (Zagreb, Novi Liber ,1999.)
- 4) Aukcijska kuća Barac i Pervan, aukcija br. 47 , kataloški broj 953., fotografija Ivan Standl prije potresa 9.11.1880., <https://barper.com/files/g/1-2131/47170726.jpg> (Preuzeto 10.7. 2023.)
- 5) Bezić Nada, Zagrebački klub “Kvak” i glazba s posebnim osvrtom na razdoblje od osnutka 1879. do 1907. godine, *Arti musices*, Vol. 43 No. 1, 2012. 3-44.
- 6) Blažević Perušić, Josipa: *U gostima povijesnom centru Zagreba*, katalog izložbe, 25.11-11.12. 2020., Centar za kulturu Trešnjevka.
- 7) Bogavčić, Ivan „Dalmatinske razglednice od njihova nastanka do kraja zlatnog doba“, u: *Zaboravljena Dalmacija na starim razglednicama*, ur: Igor Goleš, (Split, Zagreb: Artes Classicae d.o.o., 2014.), 19 – 63.
- 8) Bogavčić Ivan, Salopek Bogavčić Iva, „Prve razglednice na prostoru Hrvatske“, *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, Vol. 63 No. 1, 2020., 121-138.
- 9) Bogavčić Ivan, Salopek Bogavčić Iva: „*The First Croatian Series of Postcards of Rijeka and Surroundings from 1889 till 1891*“, *Acta Histriae*, 31, 2023, 1. 39-64.
- 10) Damjanović Dragan, *Arhitekt Herman Bollé*, (Zagreb: Leykam international: Muzej za umjetnost i obrt, 2013.)
- 11) Despot, Miroslava „Zagrebački knjižar Lavoslav Hartman“, *Jevrejski almanah*, (Beograd: Savez jevrejskih opština Jugoslavije, 1955–56), 71–85.
- 12) Domany-Hard, Vesna, „Moj prijatelj Giorgio de Chirico“. Mrežno izdanje Vijenac, 366. <https://www.matica.hr/vijenac/366/moj-prijatelj-giorgio-de-chirico-i-4824/> (Preuzeto 27.7.2023.)
- 13) Domljan Žarko, Stambena arhitektura Hermana Bollea, *Život umjetnosti : časopis o modernoj i suvremenoj umjetnosti i arhitekturi*, Vol. 26/27, 1978., 32-39, <https://hrcak.srce.hr/file/425396> (Preuzeto 10.7.2023.)
- 14) Đuro Stjepan Deželić, *Dragoljub, Hrvatski kalendar za 1869. godinu*, tečaj 6, (Zagreb, Naklada L. Hartman, 1868)

- 15) Fatović Ferenčić, Stella, Der-Hazarian Vukić, Andreja: „Eugen Rado, „Liečnik za zube i usta“, *Acta Stomatol Croat*, 1998., 475-488.
- 16) Hudovski, Adolf, *Zagreb i okolica : kaži put za urodjenike i strance : sa 43 slike i 2 nacrti*, (Zagreb, Dionička tiskara, 1892.)
- 17) Klišej. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža (Preuzeto 23. 7. 2023.)
- 18) F. Kohn. Aukcije. <https://www.aukcije.hr/prodaja/kolekcionarstvo/Stari-dokumenti-i-fotografije/367/oglas/L-F-Kohn-tvornica-pokucstva-dokument/5030280#gallery> (Preuzeto 20.7.2023.)
- 19) Gebrüder Metz. Wikipedia. https://de.wikipedia.org/wiki/Gebr%C3%BCder_Metz (Preuzeto 20. 7. 2023.)
- 20) Glaser Louis. Wikipedia. https://de.wikipedia.org/wiki/Louis_Glaser (Preuzeto 20.7.2023.)
- 21) Gržina, Hrvoje, „Julije Hühn – zagrebački litograf, tiskar, fotograf i trgovac“: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Vol. 52 No. 2, 2020., 11-34.
- 22) Gržina, Hrvoje, *Sunčani kip: povijest fotografije u Hrvatskoj 1839-1900.*, (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2022.)
- 23) Gržina, Hrvoje, „Album Uspomen na Zagreb Ivana Standla – prvi primjer svjetlotiska u hrvatskoj fotografiji“, *Arhivski vjesnik* 63 (2020), 93-115.
- 24) Gržina, Hrvoje, „Klub amatera fotografa, Društvo umjetnosti i počeci organiziranoga fotoamaterskog pokreta u Zagrebu i Hrvatskoj“, *Život umjetnosti : časopis o modernoj i suvremenoj umjetnosti i arhitekturi*, Vol. 109 No. 2, 2021., 34/51.
- 25) Günter, Formery, *Philokartie von A-Z, Wissenswertes über Ansichtskarten/illustrierte postkarten*, Glossarium, (Phil Creativ GmbH, Erstauflage, 2018.)
- 26) Guteša, Vladimir, Hrvatski biografski leksikon, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=8271> (Preuzeto 14.8.2024.)
- 27) *Hartmanov sveobći popis stanova sa potpunim adresarom oblasti, ureda, obrtnika i trgovaca kralj. slobodnoga i glavnoga grada Zagreba: prvi tečaj sa slikom gradonačelnika i tlorisom gradskim iz 1902.*, (Zagreb, Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch), 1902.) [https://digitalnezbirke.kgz.hr/?pr=iiif.v.a&id=18581&tify={%22pages%22:\[104\],%22panX%22:0.652,%22panY%22:0.24,%22view%22:%22info%22,%22zoom%22:1.422}](https://digitalnezbirke.kgz.hr/?pr=iiif.v.a&id=18581&tify={%22pages%22:[104],%22panX%22:0.652,%22panY%22:0.24,%22view%22:%22info%22,%22zoom%22:1.422}) (Preuzeto 15.7.2023.)
- 28) Havliček, Petar, *Opis razglednica kao arhivskog gradiva i knjižničke građe u arhivima i knjižnicama Hrvatske*, (Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2022.)
- 29) Herzig, Max, https://de.wikipedia.org/wiki/Max_Herzig (Preuzeto 20. 7. 2023.)

- 30) Hühn, Julius, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26631> (Preuzeto 27. 7. 2023.)
- 31) Lavoslav Hartman, *Židovski biografski leksikon*, <http://zbl.lzmk.hr/?p=245> (Preuzeto 15. 6. 2023.)
- 32) Leko, Krunoslav, *Umijeće sabiranja razglednica*, (Rijeka, Ex libris, 2015.)
- 33) Ibler, Janko, *Gospodarsko-šumarska jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva u Zagrebu godine 1891.: sa 47 portreta i 22 slike*, (Zagreb, Tiskarski zavod „Narodnih novina“, 1892.)
- 34) Institut za vrednovanje i obradu razglednica – IZVOR, <https://www.e-muzej.com/>
- 35) Iveljić, Iskra, *Očevi i sinovi*, (Zagreb, Leykam international, 2008.)
- 36) Kastner & Öhler. Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Kastner_%26_%C3%96hler (Preuzeto 26.8.2023.)
- 37) Komad, Marina, *Zagrebom kroz stare razglednice*, (Zagreb, Libar, 2003.)
- 38) Kosmopolit. Postcrossing. <https://www.postcrossing.com/blog/2021/09/16/kosmopolit-an-introduction-part-1> (Preuzeto 29.8.2023.)
- 39) Kovač Damir, “Prva izložba u Umjetničkom paviljonu: Zagreb na starim razglednicama”, *Zagreb moj grad*, God.16 (2022), 82, 66-67.
- 40) Kujundžić Nada „Lavoslav Hartman: nakladnik koji je znao da su slike važne“, *Libri et liberi*, Vol. 4, No. 2, 2015., 431-462.
- 41) Kugli, Rosie, *Tragovi u vremenu*, (Zagreb, Ljevak, 2021.)
- 42) Kunstanstalt Rosenblatt. Wikipedia. https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Kunstanstalt_Rosenblatt (Preuzeto 20.7.2023.)
- 43) Näser, Kosmopolit - Gut Fern Gruss. <https://www.ansichtskartenversand.com/ak/100-Ansichtskarten-AK-Geschichten/319-Kosmopolit-Gut-Fern-Gruss> (Preuzeto 29.8.2023.)
- 44) Majhut, Berislav, „Datiranje Kuglijevih izdanja“, *Osmišljavanja: zbornik u čast 80. rođendana akademika Miroslava Šicela / Brešić, Vinko (ur.)* (Zagreb, Filozofski fakultet, 2006.), 181-197.
- 45) Maroević, Ivo, *O Zagrebu usput i s razlogom. Izbor tekstova o zagrebačkoj arhitekturi i urbanizmu (1970. - 2005.)*, (Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 2007.)
- 46) Milčec, Zvonimir, *Pozdrav iz Zagreba stare razglednice na nove adrese*, (Zagreb, Neretva, 2001.)

- 47) Ministarstvo kulture i Projekt e-kultura, Plan digitalizacije kulturne baštine 2020. – 2025., <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/izdvojena-lijevo/kulturne-djelatnosti-186/digitalizacija-kulturne-bastine-9828/9828> (Preuzeto 7.4.2025.)
- 48) Nacionalni mađarski ured za intelektualno vlasništvo, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH), Szabadalmi leírások 38001-39000. https://library.hungaricana.hu/en/view/SZTNH_SzabadalmiLeirasok_038034/?query=mosinger%20rudolf&pg=0&layout=s (Preuzeto 1.9.2023.)
- 49) Perić, Nikola, *Pozdrav iz Karlovca*, (Karlovac, Tiskara Pečarić & Radočaj, 2004.)
- 50) Petek, Dubravka, *Kuglijeve knjige: nostalgični hommage knjizi*, (Zagreb, KGZ, 2018.)
- 51) Petek, Dubravka, „Koliko nam govori jedna dopisnica“, *Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture, 2018, 22, Inkluzija i interdisciplinarnost u AKM zajednici : [22.. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture, Poreč, 21. - 23. studenoga 2018.]*
- 52) Palača Pongratz. Lice grada. <https://licegrada.hr/na-mjestu-palace-pongatz-nalazi-se-zgrada-assicurazione-generalni/> (Preuzeto 16.4.2025.).
- 53) Prehrambena industrija. Mrežna stranica Hrvatska tehnička enciklopedija. <https://tehnika.lzmk.hr/prehrambena-industrija/> (Preuzeto 20.8.2023.)
- 54) Premerl, Danijel, „Kuća Hribar-Penić“, *Program cjelovite obnove povijesne jezgre Grada Zagreba: Blok 19 – konzervatorski model*. (Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 2021.), 102-108.
- 55) Puhmajer, Petar, “Stambeno-poslovna uglovnica Matilde Hönigsberg u Frankopanskoj 2 u Zagrebu“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Vol. 45 No. 45, 2021.*, 73-87.
- 56) Puljar, Sanja, „Putujuće slike. Razglednice-kulturnoantropološki dokumenti“, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, Vol. 34 No. 2, 1997., 153-165.
- 57) *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, svezak 57, 3, trinaestog dijela, (Zagreb, JAZU, 1953.)
- 58) Reis, Sara, „Fotografije i razglednice iz fonda Gjuro Eisenhuth u arhivu Hrvatskoga glazbenog zavoda u Zagrebu. Prilog kronici glazbeno-kulturnog života Zagreba u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća“ *Arti musices: hrvatski muzikološki zbornik*, Vol. 47 No. 1-2, 2016. 161-191.
- 59) Rudolf Mosinger,. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42057> , (Preuzeto 7.9.2023.)

- 60) Salopek Bogavčić, Iva, *Novogradiški kotar 1886.-1914.*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2016.
- 60) Schmit Edgar. Directory S. Undevied Back Postcard. <https://undividedbackpostcard.com/scrocci/> (Preuzeto 20.7.2023.)
- 61) Schneider & Lux. Directory S, Undeviedback Postcard. <https://undividedbackpostcard.com/scrocci/> (Preuzeto 20.7.2023.)
- 62) Sikirić, Zvezdana, „Ljetopis“ u: *Moj Zagreb tak imam te rad*, ur. Marina Koman (Zagreb, Duplo P d.o.o., Laurana d.o.o., Libar d.o.o., 1999.)
- 63) Standl, Ivan, zagrebački fotograf, ur: Ivana Gržina, Muzej grada Zagreba, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Muzej za umjetnost i obrt, 2023.
- 64) „*Stare razglednice-izvori baštine*“: *knjiga sažetaka znanstveno-stručnog skupa*, Zagreb, 24.11.2023., ur: Ivan Zupanc, Iva Salopek Bogavčić (Zagreb, Institut za vrednovanje i obradu razglednica, 2023.)
- 65) Stern Otto. Vintage Zagreb. <https://vintagezagreb.org/hr/otto-stern/> (Preuzeto 30.8.2023.)
- 66) Šterk, Slavko, *Hrvatska na povijesnim panoramskim fotografijama*, (Zagreb, Muzej grada Zagreba, 2014.)
- 67) Tintenfabrik August Leonhardi. https://www.veikkos-archiv.com/index.php?title=Tintenfabrik_August_Leonhardi (Preuzeto 20. 7. 2023.)
- 68) Topoteka. Državni arhiv u Zagrebu. <https://zagrebcentar.topoteka.net/> (Preuzeto 20.6.2023.)
- 69) Turopole. Obitelj Hribar. <https://sites.google.com/site/turopole/Home/turopole-i-plemenita-opcina/obitelj-hribar> (Preuzeto 18.7.2023.)
- 70) *Zakon o arhivskom gradivu i arhivima*. Arhiv. Arhivski propisi. <http://www.arhiv.hr/Arhivska-sluzba/Arhivski-propisi> (Preuzeto 20.1.2025.)
- 71) *Zakon o knjižnicama i knjižničkoj djelatnosti*, Narodne novine, NN1 7/2019. <https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/> (Preuzeto 23.7.2023.)
- 72) *Zakon o muzejima* . Zakon. <https://www.zakon.hr/z/302/zakon-o-muzejima> (Preuzeto 20.1.2025.)
- 73) Zieher Ottmar. Guestrow History. <https://www.guestrow-history.de/index.php/zieher-ottmar> (Preuzeto 25.7.2023.)

O AUTORIMA

Mr. sc. Ivan Bogavčić, povjesničar umjetnosti, živi u Zagrebu i Pragu. Radi kao samostalan istraživač, surađuje u izložbenim projektima te recenzijama. Bio je dugogodišnji djelatnik Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Katedre metodike nastave povijesti umjetnosti, te je osim na matičnom fakultetu predavao i na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. Glavno područje interesa mu je metodika nastave povijesti umjetnosti i povijest razglednica na hrvatskom području. U slobodno vrijeme bavi se sakupljanjem razglednica te je vlasnik nekoliko zbirki razglednica. Objavio je tekstove o metodici nastave povijesti umjetnosti, povijesti razglednica u Hrvatskoj, Dalmaciji i Istri. Jedan je od osnivača Instituta za vrednovanje i obradu razglednica (IZVOR) te u sklopu navedene Udruge istražuje i objavljuje o povijesti razglednica.

Dr. sc. Iva Salopek Bogavčić, povjesničarka i kustosica, živi u Zagrebu i Pragu. Radi kao slobodna istraživačica, surađuje u muzejskim programima, izložbenim projektima i radu civilnih udruga. U slobodno vrijeme bavi se web dizajnom, virtualnim izložbama, online curatingom. Glavno područje interesa ekohistorija, lokalna i regionalna povijest, povijest zdravstva te propitivanje uloge muzejskog predmeta kao povijesnog izvora. Autorica je znanstvene monografije na temu toponomastike Slavonije te je također objavila radove o ekohistoriji, povijesti zdravstva kao i lokalnim i regionalnim temama Slavonije 18., 19. i 20. stoljeća. Sudjelovala je na nekolicini tuzemnih skupova i kongresa te provodi istraživanja u zemlji i inozemstvu. Jedna je od osnivačica Instituta za vrednovanje i obradu razglednica (IZVOR) u sklopu koje se bavi uredništvom publikacija, organizacijom znanstvenih skupova kao što je bila i autoricom nekolicine virtualnih izložbama na mrežnim stranicama IZVORA-a.